

2. თამაზ ფუტყარაძე, საეკლესიო ეთნოგრაფიული ექსპედიცია არტაანში 2015 წლის აგვისტო;
3. ნოდარ შოშიტაშვილი, ღამაში სოფლები ძველქართული სახელებით, ჟურნ. „ისტორიანი“, N 11, ნოემბერი, 2015;
4. Gundoglu h., Serhat Sehri Ardahan, Hazilik, 2002

Tamaz Phutkaradze

Tsiuri Katamadze

Ketevan Phutkaradze

Old ruins from Hanaki district

Summary

From ancient times, natural-geographical conditions and contrast-difference of microclimate created various living environment conditions for people. These factors contributed development and emerge of the various type buildings on a small territory of modern and historical Georgia (Adamia I., 1967:3). In this regard, special interest is caused village Avjilari of Hanaki district (Ardahan province). The paper deals with some issues of cultural memory.

ტაო-კლარჯეთში ეროვნული მემკვიდრეობის ზოგიერთი ასპექტი

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში ბევრი ბრწყინვალე ფურცელი ჩაუწერია. როგორც ილია ჭავჭავაძე წერდა : „ჩვენი ყოფილი ცხოვრება იქ აყვავებულა, ჩვენ სიცოცხლეს იქ უჩქეფნია, ჩვენი სულის ძლიერებას იქ აღუმართავს თავისი სახელგანთქმული დროშა... სწავლა, განათლება, მამულისათვის თავგამებებული სიყვარული იქიდან ეფინებოდა ჩვენს ქვეყანას ერთ დროსა“. (ჭავჭავაძე, 1987:102). სამწუხაროდ, ეს წარსულში იყო. ისტორიული ბედუკუდმართობის გამო დაიკარგა სამხრეთ - დასავლეთ საქართველოს მნიშვნელოვანი ნაწილი და მათ შორის ტაო - კლარჯეთიც. მართალია, დღეს დაკარგულია დიდი ისტორიული წარსულის მქონე კუთხე, მაგრამ იქ ქართული სული, ქართული გენი არ აღმოფხვრილა და იქ მცხოვრებთა ცნობიერებაში ქართული ჯიშის, ქართული ადათის, ტრადიციის გამოძახილი კვლავ ისმის, მათ მემკვიდრეობას კი არაერთი ისტორიული რეალიები შემოუნახავს.

ბუნებრივია, რომ უცხო ენობრივი გარემო, განსხვავებული ზნე - ჩვეულებები პიროვნების ცნობიერებაში თანდათან იწვევს ეროვნულის დავიწყებას ან სრულად დაკარგვას. ჩვენდა საბედნიეროდ, ისტორიული საქართველოს ბევრ კუთხეში დღესაც ისმის ქართული ენა, დაცულია ქართული ადათ - წესები, ზნე-ჩვეულებები, დაკონსერვებულია არაერთი ყოფითი დეტალი.

**ბსუ-ის ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის
ექსპედიცია ამიერტაოში. სოფელი ელიასხევი. 2014.**

ეროვნული სულის გამოხატულება მაინც ენაა. ის ეროვნული გენის კოდია. მშობლიური ენის დავიწყება არის კავშირის გაწყვეტა პიროვნებასა და მშობლიურ ფესვებს შორის. ეს კარგად ესმით თურქეთში მცხოვრებ

ქართველებს. თურქთის ქართველობაში ეროვნული იდენტობის ყველაზე მძლავრი ფაქტორი, მყარი ნიშანი ენაა. ქართული ენა ისტორიულ ტაო-კლარჯეთში მცხოვრებ ქართველთა ცნობიერებაში არის ეროვნული კუთვნილების გამომხატველი არსებითი ნიშანი, მათი იდენტობის განმსაზღვრელი. საყურადღებო და მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ისინი ქართველად, „გურჯად“ არ თვლიან იმას, ვინც დაივიწყა დედის ენა - ანა დილი, ქართული ენა: „ღმერთმა ენა მოგვცა, შენი დილი, ის დიგივწყნია, რაფერი საქმეა, ანა დილი დიგივიწყნია, რამე აღარ ხარ, რაფერი კაცი ხარ, გამოცლილ-ხარ, ქართული აღარ დარჩენილხარ (ფუტკარაძე, 2013: 51); „ვინცხამ რომ გურჯიჯა არ იცის, იმა ქართულ კაცათ არ ვთვლით. ქართულმა მისი ანა დილინა იცოდეს“ (ფუტკარაძე, 1993:155).

ტაო-კლარჯეთის ქართველობა უმნიშვნელოვანესი ღირებულება, განსაკუთრებული ფასეულობაა. მათ ეამაყებათ თავიანთი ქართველობა, თავმომწონებენ გურჯობით: „რაცხა გემრიელობა არი, ქართველობაში არი, ჩემი მემლექეთი კაია“ - სიამაყით ამბობდა ჯვარისხეველი; „ქართული ლაპარიკობა ენ კაი ლაპარიკობაა“ (ფუტკარაძე, 2014: 60). არაერთგზის გაიგონებ მათგან: „ქართველობა არნა დევივიწყოთ, არეველი ხართ თქვენა. ჩვენა მართალი ქართველები ვართ“ (ფუტკარაძე, 2014: 65), დიახ, ასეა. მართალ ანუ ნამდვილ ქართველებად თვლიან საკუთარ თავებს და ამიტომაცაა, რომ ენის დავიწყებას ქართველობის დაკარგვად მიიხსენებენ. ენადავიწყებულ, ქართულის უცოდინარ პიროვნებას „გარცხილ“, „გადაბრუნებულ“, „გამოცლილ“ ან „გადათურქებულ“ ადამიანად მოიხსენებენ. სამართლიანადაც მიიჩნევიან, რომ ქართველი თუ ხარ, „გურჯიჯა უნდა იცოდეს. გურჯიჯა აღარ ილაპარიკა, გამეიცვალა კაცი. არ დაივიწყონ ქართული ენა, მთლად არ გადაბრუნდნენ თურქულზე“ (ფაღავა, 2013: 140).

ტაო-კლარჯელ ქართველებს ეამაყებათ ქართველობა, მაგრამ სამწუხარო რეალობასაც კარგად ხედავენ, წუხან ქართული ენის დაკარგვის გამო: „ჩვენ მოვევდეთ, პატარები არ იციან, გურჯიჯა დეიკარგვის“ (ფუტკარაძე, 2013:22). განსაკუთრებით ხანდაზმულებს შესტიკვით გული, რომ „ქართული ლაპარაკი აბლი დარჩაო, დიდრუანი ლაპარაკობენ, წურილნი - წურილნი აღარ ლაპარაკობენ (ფაღავა, 2013: 279).

ტაო-კლარჯელი ქართველები ცდილობენ შთამომავლობამ არ დაივიწყოს ენა: „მე ქართული თუ არ ვიქნები, მე ვერ დავდგები სხვაგან, ვერ გევეთხეები, ჩემმა ბაღებმა იცოდენნა ქართული“ (ფუტკარაძე, 2013: 57). არ მოსწონთ, რომ შთამომავლებს არ ასწავლიან ენას: „ცუდია, რომ თორუნებს არ დააწავლეს თავისი აღამობა“ (ფაღავა, 2013: 168), მაგრამ შერეული ოჯახი, არაქართველზე ქორწინება, ბუნებრივია, რომ ენის დავიწყების ერთ-ერთი ხელშემწყობი ფაქტორია.

ტაო-კლარჯელთა მესხიერებაში, მათ ეროვნულ ცნობიერებაში ჯერ კიდევ შემორჩენილია ისტორიული წარსულის ცოდნა. მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ კარგად იციან, რა ისტორიული ფესვებიდან არიან ამოზრდილნი. აშკარად, ღიად იტყვიან: „ძველად რომ ქრისტიანი ყოფილან, მერე მუს-

ლიმანი გამხდარან, მარიობისთვის უჩუმალი მიდიოდენ, ჩუმათ ელოცათ“ (ფუტკარაძე, 2013: 17).

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ მათთვის ტრადიციულს, ისტორიულს დიდი დატვირთვა აქვს. მათთვის ყოველი ისტორიული ფასდაუდებელია: „არ გინდანან ისტორიული სახლის დანახვა?“ (ფუტკარაძე, 2013: 47) - ნიშნისმოგებით და უდიდესი თავმოწონება - სიამაყის გრძნობით გვითხრა ექსპედიციაში ყოფნის დროს გიორგი მაღაყმაძემ. წარსულის მიმართ ასეთი მოკრძალებული პატივისცემა ერთი კონკრეტული პიროვნების კი არა, მეტნაკლებად, ზოგადად იქაურთა დამოკიდებულებაა. ისტორიული სახლი მისთვის უბრალო საცხოვრისი გარემო როდია მხოლოდ, ის ქართულის, ეროვნულის სიმბოლოა, ეროვნული სიამაყეა, ისტორიული სამშობლოს სიმბოლური სახეა.

ტაო-კლარჯეთში განსაკუთრებით ცოცხლობს თამარ მეფის სახელი და ღვაწლი. არაერთი ლამაზი თქმულება თუ ლეგენდაა დაცული და შემონახული მათი ზეპირსიტყვიერებით. უფვართ და უდიდესი კრძალვით იხსენიებენ „დიდ ანას, დიდ დედოფალს“ თამარს. თამარი ერთადერთი მეფეა, რომლის ხსოვნა დაცულია ისტორიული საქართველოს მცხოვრებთა მეხსიერებაში. უფრო მეტიც, ზოგჯერ დარღვეულია ისტორიული რეალობა და ყველაფერს თამარს უკავშირებენ. თამარის აგებულად თვლიან ტაძრებს, ხიდებს. ასე რომ, მათ ისტორიულ მეხსიერებას ყველაზე მყარად თამარ მეფის სახელი შემორჩა. იქ საყოველთაოდ გავრცელებულია სავრიათის წყლის გაყვანასთან დაკავშირებული თქმულება-გადმოცემა. თითქმის ყველა მოგვიყვება თქმულება-გადმოცემის ნაცნობ სიუჟეტს: „თამარა დედოფალსა რუ უშენებია. ფარა გათაგებია. აღთუნის შაშპალიები ქონია და ისინი გუუყილია (ფუტკარაძე, 2014: 17; მიქელაძე, 2014:12) დედოფალს ძალიან გასჭირვებია კლდოვან ადგილას არხის გაყვანა. „უთქვია თამარ ქალსა: - ამას გუერთა პარხალი ქილისა ადგილი იყო. სავრიათის რუმა ათაგებამდინ, წყალი წაგდებამდინ, კიბილი ტვინები გამაყრევნიაო“ (ფუტკარაძე, 1993:178). აღნიშნულთან დაკავშირებით ერთი საინტერესო დეტალია. 2014 წელს, სოფელ იეთში ექსპედიციისას ფემფეი ულუტადმა (ილმაზმა) გვიამბო: „სავრიათი რუდან გუდუუვლია თამარ დოდოფალსა. იმა სიმღერა ქონებია, გიმიგონია, მღერობდენ უწინდელები“ (ფუტკარაძე, 2014: 64) სამწუხაროდ, მთქმელმა ვერ აღიდგინა სიმღერა. შესაძლებელია, ნათქვამი მთქმელის ფანტაზიის ნაყოფი არ იყოს და მართლაც სცოდნოდათ აღნიშნულთან დაკავშირებული სიმღერა.

საისტორიო წყაროებიდან ცნობილია, რომ თამარი ღვთის მოშიში, მორწმუნე, ქველმოქმედი, სიკეთის მქმნელი მეფე ყოფილა. მემატიანე წერს: „ეკლესიათა და მონაზონთა მოყუარე, გლახაკთა და მოწივართა განმკითხველი“ (ქართლის ცხოვრება, 1995: 368). ანალოგიურად იცნობენ თამარ მეფეს ტაო-კლარჯეთშიც. აქაური ქართველები დიდი მოწიწებით პყვებიან პარხლის ეკლესიის მშენებლობასთან დაკავშირებულ გადმოცემებს: „თამარ დედოფალსა პარხალი ქილისა რომ გუუკეთებია, იმდენი დუუხარჯია, ოქრო აღარ დასწომია. ასკრებითუნ, პური გამოცხოვითუნ ქერი და თივა-ჭუავაი არ დაგვიე ამ სოფელშიო. იქ ერთი აღა ყოფილა: - ნაწუელით მე ღებეშე-

ლები, ნამუშავთ მიაღწევს, მაგრამ ამუშავებ. ზე რითნა ჩეიტანო, მე არ გე გერევიო. დედოფალმა უთხრა: - ეგ ადვილია, მაგას მე მუაფერებო. მიცა ცულები ასკერებს, ღარები გააკეთეს. დასჭრეს წმინდა ჭერები, ამეიღეს გული, ღარი გააკეთეს, დუუსართეს ერთმანეთზე. ეიდა, თიდან პარხალ ნაწეული ჩამეიტანეს. იქ მოწეულა კაცმა, გამოდინდა პარხალში, რხის წყარომ ამაშენებია პარხალიო - უთქუამს თამარსა (ფუტკარაძე, 1993: 176).

პარხლის ეკლესიის მშენებლობასთან დაკავშირებული სხვა გადმოცემაა გავრცელებული: „ძნელი მისავალი ადგილი იყო, ასკერები დუწკარებია, თამარა ყოფილა, ქვები ქომოდან უზიდიან, დაწკარებულ ასკერებ ხელიდან ხელში გუდუცემიან ქვიები, ამფრა უშენებია ქილისა პარხლისა“ (ფუტკარაძე, 2014: 32).

როგორც აღვნიშნეთ, ტაო-კლარჯელები დიდი სიყვარულით ყვებიან თმარ მეფესთან დაკავშირებულ არაერთ ამბავს. ერთ-ერთი გადმოცემით, ღვთისმოყვარული მეფის დაწყობილ ქვის ფილებსაც კი წმინდა ადგილად მიიჩნევენ და სასწაულებრივ ძალას მიაწერენ. ქუაბელები, ბალხელები, ხეველები და სხვებიც, ამ ქვებზე პატარებს ფეხს მოასმევენებდნენ. სწამდათ, რომ ფეხით სიარულის დროს აღარ დაიღლებოდნენ: „ძიძასთან ერთად თამარი ქუაბიდან წამოსულა. ძიძა მოხუცი ყოფილა, ღარჭი ახუტებული ყოფილა. მოღალულან გზაში. ბიჭი ძიძითვინ მუეცემია. თვითან ამ ქვების ერთმანებზე შეწკარება დაუწყია. ქუის ნიშით გუეკათებია და იმაზე დუწკვენია ბიჭი... წასლიხან ბიჭი ქუებზე ფეხით შუეყენებია. ზაფხული ყოფილა. ქუა თბილი ყოფილა. დანადგამ ადგილზე ქუა გაცომებულა, დამბიღებულა. თამარი გაჰკვირებულა, ზეზე უწევი ბიჭი, ფეხის კვალი ქუაზე დარჩომილა. ქუა ისევ გაცივებულა. პაწა ბიჭის პატიტვანე ფეხების კვალი კარქა ჩანს დღესაც“ (ფუტკარაძე, 1993:173). იქაურები დღესაც ყვებიან, პატარაობისას როგორ მოასმევენებდნენ ნატერფალ ადგილს ფეხს. დღესაც სწამთ, რომ მადლიანი ქვებია, „თამარ დედოფლის დაწყობილიაო, ფეხების კვალი ღმერთის ნებით არის გაკეთებული და ადამის შვილებს ძალას აძლევსო“ (ფუტკარაძე, მალაყმაძე, 2014: 112).

აქაც და ისტორიულ საქართველოშიც არაერთი წყაროს სახელი თამართან არის დაკავშირებული: „ჩიხორული თა არი, იქ არი დოდოფლი წყარო. ასე იტყვიან, რომ თამარ მეფეს დასვენების დროს წყალი უსვამს და იმითვინ ქვია დოდოფლი წყარო“ (ფუტკარაძე, 2013: 42).

თქმულება-გადმოცემებში თამარს ღვთისმოყვარულ, წმინდა, ქველმოქმედ მეფედ მოიხსენებენ. ასევე, საუბრობენ მის გამჭრიახ გონიერებაზე, საზრისიანობასა და მოხერხებულობაზე. აღნიშნულთან დაკავშირებული ერთი საინტერესო გადმოცემაა დაცული ამიერტაოში. სოფელ იეთის მკვიდრი, 76 წლის ფემფეი ულუტაღის გადმოცემით, „თამარა დედოფალსა ერთი დარშიყვებია. თამარს უთქვამს, რომ წამოი ხიდზე გევიაროთო, გეიარეს, დაბგერებია კაც და გუდუგდია. ამფერი მომფერეც იყო თამარაი“ (ფუტკარაძე, 2014: 65). იმავე შინაარსით, ოღონდ ცოტათი განსხვავებული ვარიანტითაა დაცული თქმულება გაღმა ქობაიში: „თამარაი ასკერების უმფოს მოწონებია. ბევრი იყვენ, რამეს ვერ იზამდა. ჭკვიანი იყო ზოვლი და მეიფიქრა და უთხრა, რომ ხიდ იქით გეგდეთო. ხიდზე რო გეგდენ, ხელი კრა და გადაგდო“ (მიქელაძე, 2014: 27).

საისტორიო წყაროებიდან ცნობილია, რომ თამარი ბრძოლის წინ გზას ულოცავდა მეომრებს, უფალს შეავედრებდა ჯარს, თავად კი დღე-ღამე ტაძარში ღოცულობდა, უფალს სამშობლოს ხსნას შესთხოვდა. ტაო-კლარჯეთა ისტორიულ მეხსიერებას დღემდე შემორჩა მლოცველი, მავედრებელი მეფის სახე. ამაზე მოვითხრობს ტაოში შემორჩენილი ერთ-ერთი თქმულება-გადმოცემა. ტაო ხშირად იყო მტერთა სათარეშო კუთხე. ერთხელ თამარ მეფე მიშველებია ადგილობრივ ერისთავ კავკასიძეებს... ჯარს ქუაბაგის ხევში სიარული გასჭირვებია. ციცაბო ფერდობები ქვავნარი ყოფილა და ქვები ცვიოდა. თამარი წინამძღოლობდა თურმე ჯარს. სოფელ პარისხევისკენ რომ მიდიოდნენ, დაღმართში ჩამოსვლისას ქვები აგორებულა. უცბად მთელი კლდე დაშლილა და აგორებულა მოზრდილი ბეღლის ოდენა ორი ქუა. „თამარ დედოფალმა შეშინდა, ჯარი უნდა გემიჯღუროსო? და ღმერთ შეესუეწა, ღოცვა დეიწყო: - ღმერთო, დიდო გამჩენელო ჩვენო, შეგვიბრალე, ე ქუები მან დააყენე, ესენი მშვიდობიანად გამაბრუნებო, დიდო გამჩენელო, შენ გეხვეწებიო. ღმერთმა უსმინა თამარ დედოფალსა, ქუები ადგილზე დადგა, ორი ბეღლინერთი ქვა კონჭოხის თავიდან მოწვევტილი, ადგილზე დაყენდა, აღარ გამოგორდა. დღესაც იქა დგას; არვინ იცის, რა აკავებს იმათა. დგას ასე ცარიელა, წინ არაფერი უდგია, რამე არ იკავებს ამ ქუებსა ღმერთის მეტი. გეიხედავ, დეინახავ ამ ქუებსა კონჭოხის ქუეიდამ კიბესავეთ დაკიდულ გვერდში და მიხდები, რა ძალა ჰქონია თამარ დედოფლის ღოცვასა“ (ფუტკარაძე, მალაყმაძე, 2014: 113).

ჩვენებურები ყვებიან მათ მეხსიერებაში დალექილ ამბებს და თან სიამაყით ამბობენ, რომ თამარ დედოფლის ქართულით ვლაპარაკობთო, „ჩვენა თამარ დედოფლის გურჯიჯა მაქუანო“ (ფუტკარაძე, 1993: 175).

მნიშვნელოვანია ერთი გარემოებაც. ისტორიულ ტაო-კლარჯეთში დაცულია ქართული ტოპონიმი. უფრო მეტიც, შეიძლება ქართული დავიწყებული ჰქონდათ, მაგრამ მათ მეხსიერებას შემოუნახავს ადგილის ისტორიული ქართული სახელები.

ამრიგად, ისტორიულ ტაო-კლარჯეთში გადარჩენილი ქართული სიტყვა ბგერათა უბრალო შეერთება კი არა, იქ დაცული თქმულება-გადმოცემები ფანტაზიის ნაყოფი კი არა, გადარჩენილი ქართული სული, გადარჩენილი ეროვნული ცნობიერებაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მიქელაძე, 2014: - მიქელაძე ნ., ექსპედიციის მასალები, ამიერტაო, პირადი არქივი;
2. ფაღავა, 2013: - ფაღავა მ., შავშური ჩანაწერები, თბილისი;
3. ფუტკარაძე, 1993: - ფუტკარაძე შ., ჩვენებურების ქართული, ტ. 1-ლი, ბათუმი;

4. ფუტკარაძე, მაღაყმაძე 2014: - ფუტკარაძე შ., მაღაყმაძე რ., ჩვენებურების ლეგენდებში გაცოცხლებული თამარი, გამონათლევო, ტ. I, 2015, ბათუმი;
5. ფუტკარაძე, 2013: - ფუტკარაძე ე., ექსპედიციის მასალები, იმერხევი, პირადი არქივი;
6. ფუტკარაძე, 2014: - ფუტკარაძე ე., ექსპედიციის მასალები, ამიერტაო, პირადი არქივი;
7. ქართლის ცხოვრება, 1995: - ქართლის ცხოვრება, თბილისი;
8. ჭავჭავაძე, 1987: - ჭავჭავაძე ი., ოსმალის საქართველო, ტ.4, თბილისი.

Elza Putkaradze

Naile Mikeladze

Some Aspects of National Memory (Consciousness) of Tao-Klarjetians

Summary

The land of Tao-Klarjeti contributed the history of Georgia with great heroism. Because of historical misfortune the great part of South-West Georgia, including Tao-Klarjeti, has been conquered. However, the Georgian spirit and national consciousness has been survived in spite of foreign environment and different habits, which may cause the gradual oblivion or perfect loss of national custom, and this is very significant.

Fortunately, in many parts of historical Georgia the Georgian speech is alive, Georgian habits are survived; a number of common details are preserved. All these facts are represented in the given work.

აღრე რკინის ხანის სამარხი სოფელ მახვილაშრიდან

2015 წელს მახვილაურში მცირე მასშტაბის არქეოლოგიური გათხრები განხორციელდა წინა წელს დაზვერვითი სამუშაოების შედეგად მიკვლეულ უბანზე. თხრილის ზომა: 8X2 მ. აიგემა NO სექტორის 42-ე, 52-ე, 62-ე და 72-ე კვადრატები. 10-15 სმ სიმაღლის ჰუმუსის ფენაში ჩნდებოდა თანამედროვე მინისა და ე. წ. მარსელის კრამიტის ნატეხები. მომდევნო, ღია ნაცრისფერ ღორღნარევი ფენაში (60 სმ) მეტ-ნაკლები რაოდენობით შეგროვდა კაჟის ანატაკეცები, შურდულის ქვები და საკმაოდ მრავლად ჯერჯერობით მხოლოდ მახვილაურისათვის დამახასიათებელი ცალგვერდამოღარული ბადის საძირავად გამოყენებული საწაფები. გამოჩნდა საკმაოდ არქაული თიხის ჭურჭლის ნატეხები. განსაკუთრებით საინტერესო გამოდგა მესამე, 40-45 სმ სიმაღლის მოყვითალო თიხანარევი ფენა. დასაწყისიდანვე თავი იჩინა ქვაყრილებმა, მაგრამ არა ისე გამოკვეთილად, როგორც წინა წლებში, როცა ქვაყრილი უშუალოდ სამარხზე იყო მიწყობილი. პრეპარაციის დროს ჩნდებოდა თიხის ჭურჭლის ნატეხები და კაჟის ანატაკეცები. სათანადო ფიქსაციის შემდეგ სამარხეული ორმოს მკვეთრად გამოყოფილი კონტური არ გამოკვეთილა. სამარხის კონტურების დადგენის მიზნით ერთმეტრიანი შენატერი გაკეთდა როგორც სამხრეთის (63-ე და 73-ე კვადრატები), ისე ჩრდილოეთის მიმართულებითაც (61-ე და 71-ე კვადრატები). გამოიკვეთა საკმაოდ რთული სურათი. ყველა ფაქტი მეტყველებს იმაზე, რომ კოლხეთის სხვა ძეგლების მსგავსად ამ მონაკვეთში საქმე უნდა გვქონდეს კოლექტიურ სამარხთან, თუმცა მეორადი დაკრძალვის წესი ნაწილობრივი კრემაციით არ ჩანს, არ ჩანს ძეგლვანი მასალაც (თუ არ ჩავთვლით ნახშირისა და ერთ უბანზე კალცირებული ძვლის წვრილ ნამცეცხებს). წრიული მოყვანილობის კოლექტიური სამარხის ცენტრალური მონაკვეთი 62-ე კვადრატში ექცევა, ნაწილობრივ გადადის მომდევნო კვადრატებშიც (ტაბ. I).

52-ე კვადრატში თანამედროვე ზედაპირიდან 45-50 სმ სიღრმეზე პირველად გამოჩნდა ყურმილიანი დოქის ნატეხი, 3-4 ქვა. პრეპარაციისას 57-60 სმ სიღრმეზე აღმოჩნდა დამუშავებული სარდიონის, გიშრის, ქარვისა და მთის ბროლის მძივები. გამოჩნდა მინის კოპებიანი მძივიც. აქაც გვხვდებოდა კაჟისა და ობსიდიანის ანატაკეცები. შეინიშნებოდა წვრილი თუ მოზრდილი ნახშირის ნატეხების არსებობა. გამოჩნდა ურეკის მსგავსი თიხის ტოლჩა, მასთან ახლოს - ბრინჯაოს მინიატურული ცული და რკინის ნალისებრი ნივთი. აღწერილი ინვენტარი განლაგებული იყო კვადრატის სამხრეთ მონაკვეთზე.

კვადრატი 62. კვადრატის აღმოსავლეთ კედელთან გამოიკვეთა რკინის სატევარი. მასთან ახლოს იდო ყურმილიანი დოქი და ჯამი, თიხის ორი ჭურჭელი, რკინის ნივთი, კიდევ ერთი ყურმილიანი დოქი და კვირისტავი. მიემატა სამი დოქი, დასავლეთ გაგრძელებაზე რკინის ნივთი, მასთან ახლოს ბრინჯაოს ჯაჭვი. ჩრდილოეთის მიმართულებით გაკეთებული შენატერი 61, 71, 58

72 და 62 კვადრატების გადაკვეთაზე აღმოჩნდა ბრინჯაოს კოლხური ცული. მასზე პერპენდიკულარულად იდო წამახუდბოლოიანი რკინის ნივთი. სამარხის საზღვარი სრულდება ჩრდილო-აღმოსავლეთ მონაკვეთზე. კვადრატის სამხრეთ ნაწილში აღმოჩნდა ქოთნის ნატეხები, მათთან ახლოს პრეპარირებულ იქნა პირქვე ჩამხობილი თიხის ჭურჭლის ნახევარი, თიხის დოქი და სხვა ნატეხები, იქვე პასტის მძივი, სარდიონის წვეთისებრი მძივსაკიდი, დოქის პირი და ბრინჯაოს უსახური ნატეხები. არის ნახშირის ნატეხებიც. სამხრეთით გაკეთებულ შენაჭერში წარმოდგენილი იყო რკინის ორი მუჯირა, ამდენივე დანა, ბრინჯაოს თოხი და სეგმენტი, გიშრისა და სარდიონის მძივების ცალკეული ცალები.

მეორე დონეზე კვადრატის ცენტრალურ ნაწილში აღმოჩნდა რკინის მოზრდილი დანა. მის გვერდით დაფიქსირდა ბრინჯაოს ჯაჭვის გრძელი ასხმა დანის ტარის ქვემოთ გამოჩნდა ბრინჯაოს კირკალი. ამ უკანასკნელისაგან 10 სმ მოშორებით ვერცხლის ვერცხლის წყვილი რგოლსაკიდი ოქროს გარსაკრავის ფრაგმენტებით. სატევართანვე გაიწმინდა ძელის მოზრდილი ნაშთი. განსაკუთრებით ყურადღებას იქცევს დელის კულტთან დაკავშირებული მხედარი ქალის ბრინჯაოს სკულპტურული მინიატურული ფიგურა. მისგან სამხრეთით, 10 სმ მოშორებით სხვადასხვა დონეზე გაიწმინდა ვერცხლის წყვილი სამაჯური. 62-ე კვადრატის დასავლეთ კედელთან აღმოჩნდა 50 სმ სიგრძის რკინის შუბისპირი. მის ქვემოთ განლაგებული იყო თიხის ორი ჭურჭელი. მათგან მოშორებით – რკინის დანა.

კვადრატი 61 (ნახევარკვადრატი, შენაჭერი). ჩრდილო-დასავლეთ კუთხეში ზედაპირიდან 0.75 სმ სიღრმეზე დევს რკინის ცული. ზედაპირი მოფენილი იყო თიხის ჭურჭლის ნატეხებით. ნატეხებს შორის მოქცეული იყო დიდი ზომის შესანიშნავი შევრონებიანი წყვილყურბიანი ჭურჭელი. საკმაოდ მრავლად ჩნდება მძივები. უფრო ინტენსიურ ხასიათს იღებს ნახშირიანი ფენა. ნატეხები რამდენიმე ჭურჭელს ეკუთვნის, აქვეა რკინის რკალი, როგორც ჩანს, სამაჯური.

52-ე და 62-ე კვადრატების მიჯნაზე აღმოჩნდა ჭრაქისებური მომცრო ჭურჭელი. 62-ე და 63-ე კვადრატების მიჯნაზე, სამხრეთ-დასავლეთ კუთხეში იდო ბრინჯაოს ორი საკინძი, იქვე შურდულის ქვა მრავლადაა ქარვის, გიშრისა და სარდიონის მძივები. აღმოჩნდა ყვითელი ძაფებით შემკული მინის მძივი, ოქროს მძივები.

გარდა ზემოთ აღწერილი სამარხეული ორმოსა, ყურადღებას მიიქცია თხრილის სამხრეთ-აღმოსავლეთ კუთხეში დაწყობილი ქვაყრილმა: ქვებს შორის მოქცეული იყო შესანიშნავი ფორმის ზოომორფულყურბიანი და სამკუთხა შევრონებით შემკული თიხის მოზრდილი დოქი. შესაძლოა, ეს სამარხეულ ორმოსთან დაკავშირებული საკრალური დანიშნულების ნიშა იყოს.

კერამიკა. უახლოეს მონაპოვარს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. ადრე უკეთესად გვექონდა შესწავლილი ანტიკური ხანის სამეთუნეო ნაკეთობანი ფიჭვნარისა და ციხისძირის სამაროვნების მიხედვით. მათ ემატება მახოს რომაული ხანის აღმოჩენები. მახვილაური კი შესაძლებლობას იძლევა ვისაუბროთ ამ დიდი ეპოქებისათვის დამახასიათებელი ფორმების საწყისი

ეტაპების შესახებ. პირველ რიგში აღსანიშნავია კოლხური კულტურისათვის დამახასიათებელი ყურმილიანი ჭურჭელი.

ყურმილიანი დოქი. თითქმის მთლიანად აღდგენილი. პირი გარეთკენ გადამოხრილი. მკვეთრად გამოყოფილი. ყელი ცილინდრული, პირისკენ ოდნავ გაფართოებული. ფართო ტანის ზედა ნახევარი მომრგვალებული, ქვედა – სწორი, ბრტყელი ძირისაკენ თანაბრად შევიწროებული. ყური ტიპური; ზედა ბოლო პირის ქვემოთაა მიდრეკილი, ქვედა – ტანის შუაწელზე. კეცი მოშავო-მონაცრისფრო. ზედა ნახევარი მთლიანადაა დაფარული ბადისებრი ორნამენტით, რომელიც ბოლოვდება პარალელურ ზოლებს შორის მოქცეული დახრილი ხაზებით სიმეტრიულ, მჭიდროდ განლაგებულ მონაკვეთებად დაყოფილი წერტილოვანი სარტყლით. ტანის ქვედა ნახევარს თითქმის ძირამდე მიუყვება სადა ვერტიკალური ზოლები.

ყურმილიანი დოქი. პირი და ყელი აკლია. შედარებით პატარა ზომის. ფორმის მიხედვით მსგავსი ზემოთ აღნიშნული ნიმუშისა. მსგავსება შეინიშნება სამკაულის მიხედვითაც. ოღონდაც ამის ტანის ზედა ნახევრის ბადისებრი ორნამენტი სრულდება სადა ჰორიზონტალური ზოლით. აქაც ტანის ქვედა ნახევარს მოუყვება ვერტიკალური ღარები. კეცი შავზედაპირიანი.

ყურმილიანი დოქის ნატეხები. მხრის არეს შემოუყვება ზოლებით შემოფარგლული მკენარეული (წიწვოვანი) ორნამენტის ფართო სარტყელი. ყელის არეს მოუყვება ვერტიკალური არამკვეთი ზოლები. კეცი შავზედაპირიანი.

ყურმილიანი დოქის ზედა ნახევარი. სამკუთხაგანიკვეთიანი პირი ოდნავ გარეთკენ გადამოხრილი. შუა კალთას მოუყვება წიბო. გარეთა კალთა ყელისაგან ჰორიზონტალური ზოლითაა გამოყოფილი. ტანის ზედა ნახევარი მთლიანადაა დაფარული დასაწყისში ოთხი, დასასრულს – წყვილი ჰორიზონტალური ზოლით შემოფარგლული ბადისებრი ორნამენტით. ყურის ზედა ბოლო შემკულია ორი მეჭეჭისებრი კოპით.

ყურმილიანი დოქი. მთლიანად დაცული პირი. ყელი მთლიანი, ოდნავ გარეთკენ მიმართული, მომაღლო, ტანი სფეროსებრი. კეცი მოყავისფრო-მოყვითალო, ალაგ-ალაგ მოშავო. ტანის ზედა ნახევრის შუა მონაკვეთი შემკულია ჰორიზონტალური ზოლებით შემოფარგლული საკმაოდ დაუდევრად დატანილი ბადისებრი ორნამენტის ვიწრო სარტყლით.

ყურმილიანი დოქი. პირი არაა შერჩენილი. ყელი ცილინდრული, ტანი ბიკონუსური (ზედა ნახევარი მომრგვალებული). შუა წელს შემოუყვება ზოლებით შემოფარგლული ბადისებრი ორნამენტის სარტყელი. გადამკვეთი ხაზები წერტილოვანი ორნამენტითაა დაფარული. კეცი ყავისფერი.

ყურმილიანი დოქის ზედა ნახევარი. მხრის დასაწყისსა და ტანის შუას წელს ურთიერთდაშორებული წყვილი პარალელური ზოლი მიუყვება. კეცი მოყავისფრო. ასეთივეა მეორე ყურმილიანი დოქის ნატეხები, ოღონდაც ამის ყურის ზედა ბოლოზე წყვილი კოპია დამკვეთი. დოქის პირი, ყელი და მხრის მონაკვეთი. ყური აკლია. არაა გამორიცხული, რომ ეკუთვნოდეს ყურმილიანებს. მაღალი ცილინდრული ყელი ოდნავ გარეთკენ მიმართული, პირისგან სადა ღარითაა გამოყოფილი. მხრის არე მთლიანადაა დაფარული არც თუ ისე სიმეტრიულად დატანილი ბადისებრი სამკაულით, რომელსაც ბოლოში ზოლი შემოუყვება. კეცი ყავისფერი, ალაგ-ალაგ მოშავო (მახვ.108).

ყურმილიანი დოქი (ტაბ. II, 2). პირი და ყელის ნაწილი აკლია. ბიკონუსური – ზედა ოდნავ ამობურცული ზედაპირი დაფარულია სამკუთხა შევრონებით, რომელთა ბოლოში სადა წყვილი ზოლი შემოუყვება. თვით შევრონები შევსებულია ბადისებრი ორნამენტით. მათი რიცხვი 6 უდრის. მილიანი ყურის ქვედა ბოლო გადადის ერთ-ერთ შევრონზე. ტანის ქვედა ნახევარს თითქმის ბოლომდე შემოუყვება საკმაოდ მჭიდროდ განლაგებული ზოლები. კეცი მუქი ყავისფერი.

ყურმილიანი დოქი (მახ. 97). ქმნის განსხვავებულ ვარიანტს. აქვს სხვებთან შედარებით სადა, გარეთკენ მიმართული პირი, ფართო დაბალი ყელი. მკვეთრად ბიკონუსური ტანი. ზედა და ქვედა ნახევარი დაკავშირებულია სწორი სარტყლით, რომელზეც დატანილია დახრილი ჭდეები. აქვს მაღალი ფეხი.

აღმოჩენილია ამ ტიპის დოქების რამდენიმე ყური.

თიხის ორყურიანი ჭურჭელი (ტაბ. II, 1). თითქმის მთლიანად დაცული. ორგან აკლია პირის მცირე მონაკვეთი. პირი საკმაოდ ფართო, მაღალი, ზემოთკენ ოდნავ გაფართოებული. ცილინდრული ყელისაგან გამოყოფილია ჰორიზონტალური ზოლით. ტანი – ფართო, მომრგვალებული, ძირი მომადლო, მკვეთრად გამოყოფილი. პატარა ზომის ოვალურგანივკვეთიანი ყურები დაძერწილია ტანის ზედა ნახევარზე. კეცი ყავისფერი, ალაგ-ალაგ მოშავო ლაქებით. შერეულია თეთრი კირქვისებრი წვრილი ნატეხები. ტანის ზედა ნახევარი დაფარულია ორ-ორი ჰორიზონტალური ზოლით შემოფარგლული ბადისებრი ორნამენტით შევსებული სამკუთხა შევრონებით. ყურადღებას იქცევს სამკაულის შესრულების სიზუსტე და თვით ჭურჭლის ცალკეული დეტალების პროპორციულობა და ჰარმონიული შესამება.

ზომორფულყურებიანი დოქი (ტაბ. II, 4). აკლია პირისა და ტანის მცირე მონაკვეთი, დაბალი ყელი ბოლოვდება სადა, გარეთკენ გადაშლილი პირით. ტანი სფეროსებრი, მაღალ კონუსურფეხიანი. ტანი ოდნავ დაფერდებული. პატარა ზომის ზომორფული ყურის ზედა ბოლო მიძერწილია ყელის, ხოლო ქვედა – მხრის არეში. ჭურჭელი მოზრდილია, მდიდრულად ორნამენტირებული: მხრის მონაკვეთი დაფარულია წყვილი ზოლებით შემოფარგლული სამკუთხა შევრონების ორი რიგით, ზედა შევრონები შედარებით პატარა ზომისაა არიან. ყურებთან ახლოს დამატებით თითო დახრილი ხაზია გავლებული. ქვედა რიგის დახრილი ხაზებით შევსებული შევრონები შედარებით უფრო დიდი ზომისაა და უწყვეტ რიგს ქმნის. ტანის ზედა ნახევრის გარკვეული ნაწილი და ქვედა ნახევარი მთლიანად დაფარულია ირიბი კანელურებით. კეცი მუქი ყავისფერი, ალაგ-ალაგ მოყვითალო-მოშავო ლაქების არსებობა შეინიშნება.

თიხის უყურო ქოთნისებრი ჭურჭლის ზედა ნახევარი. მოზრდილი პირი მკვეთრად გარეთკენ მიმართული, გარეთა კალთა შესქელებული, ყელი დაბალი, შერჩენილი ფართო მხრის არე დაფარულია ჭდეებით შემკული სიმეტრიულად განლაგებული რელიეფური ქედების 5 რიგით. კეცი მოყვითალო-მონაცრისფრო.

თიხის სასმისი. პირი არაა შემორჩენილი, ტანი კონუსისებრი, ბოლო მომრგვალებული. ტანის ზედა ნახევარზე ვერტიკალურად მიძერწილია მრგვალგანივკვეთიანი ყური. კეცი მონაცრისფრო-მოყავისფრო.

თიხის პატარა ზომის სამისი (მახ. 111). აფრცქენილია პირის კიდე. კონუსისებრი. მრგვალგანივკვეთიანი ყურის მხოლოდ ქვედა ბოლოა შერჩენილი.

ტანის გარკვეულ მონაკვეთებზე თითქოსდა უნდა შეინიშნებოდეს სხვასხვა სიგრძის ვერტიკალური ხაზები.

თიხის პატარა ზომის ღიაპირიანი ჭურჭელი. ტანი მომრგვალებული, პირი არაა დაცული. ძირი გამოკვეთილი. მრგვალგანიკვეთიანი, ზემოთკენ აზიდული მარჯულისებრი ყური მიძეწილია მხრის არეში. კეცი მუქი ყავისფერი, მსხვილმარცვლოვანი.

თიხის ჭრაქისებრი ჭურჭელი (ტაბ. II, 3). ღია. ზედა კალთა სწორი, გარეთა – მასიური, მომრგვალებული. შიდა ღრმა კალთა შევიწროვებული, მცირე ტევადობის ტანი კონუსისებრი მოყვანილობისაა. ასეთივე შემოწერილობისაა მაღალი, გარეთკენ მკვეთრად გაფართოებული ძირი. ძირის საყრდენ არეს გააჩნია წრიული ჩაღრმავება. კეცი მუქი ყავისფერი, მსხვილმარცვლოვანი, მინარევებიანი. პირის ზედა კალთაზე მიძერწილია ოვალური პატარა ზომის ყური. მეორე ყურის არსებობა შეინიშნება საპირისპირო მხარესაც. ყური შემკულია წვეილი კოპებით.

თიხის ჭურჭლის ნატეხები. მთლიანადაა შემორჩენილი შევრილიანი მრგვალგანიკვეთიანი ყური, ასევე პირისა და ტანის ნატეხები. ჰქონია ქოთნისებრი ჭურჭლისათვის დამახასიათებელი სადა, ფართო, გარეთკენ გადაშლილი პირი, დაბალი ყელი. მხრის არე შემკულია ყელთან ახლოს ერთი, ხოლო ტანის არეში – წვეილი ზოლით შემოფარგლული ყურის გასწვრივ დატანილი ბადისებრორნამენტიანი სარტყლით. კეცი მოშავო-მოყავისფრო, თხელკედლიანი.

თიხის ჭურჭლის ტანის ნატეხები. ტანის ზედა ნახევარზე დაცულია წვეილ ღარებს შორის მოქცეული ჯერ სამ-სამი დახრილი და ჯვარედინი ხაზების ორნამენტის ჰორიზონტალური სარტყლის ორი რიგი. გარეთა ზედაპირი მოშავო-მორუხო, შიდა – ყავისფერი.

ღერგისებრი ჭურჭლის პირის ნატეხი (აღმოჩნდა ჰუმუსის ფენაში). პირი საკმაოდ მასიური. სამკუთხაგანიკვეთიანი. დაფარულია მეწამული ანგობით. უადრესი იმპორტი საქართველოში. კეცი მოყვითალო მინარევიანი, კარგად გამოშვარი. არის ასეთივე ჭურჭლის მეორე უსახური ნატეხიც.

თიხის დოქი (მახვ.98). სადა პირი გარეთკენ გადაშლილი. ყელი სფეროსებრი ტანისკენ ოდნავ შევიწროვებული. ზედა ნახევარი მთლიანადაა დაფარული მცენარეული ორნამენტით. ყური სადა, ოვალურგანიკვეთიანი.

დიდი ზომის დოქის პირი, ყელი და მხრის ნატეხი (მახვ.102). პირი მკვეთრად გარეთკენ გადაშლილი. ყელი მაღალი. მხრის არე მთლიანადაა დაფარული მჭიდროდ განლაგებული ჰორიზონტალური ღარებით. მოსდევს ტალღისებრი ორნამენტის მცირე მონაკვეთი. დანარჩენი არაა გადარჩენილი. კეცი მოშავო-მოყავისფრო.

თიხის კვირისტავი. მთლიანად დაცული. პატარა ზომის. ნახევარსფერული. ნახვრეტის გაკეთების მიზნით წვერი ოდნავ მოსწორებულია. კეცი მოშავო-მონაცრისფრო, კარგად გამომშვარი.

თიხის კვირისტავი. მაღალი. წაკვეთილი კონუსისებრი მოყვანილობის. ფართო ნახვრეტიანი.

ქვის სალესი. ტიპური. ორხკუთხა განიკვეთიანი. ერთ ბოლოზე, როგორც წესი, გააჩნია წრიული ნახვრეტი. სალესად განკუთვნილი მოპირდაპირე წახნაგები შედარებით ფართოა. დამზადებულია შავი ფიქალისაგან.

საბრძოლო და სამეურნეო იარაღიდან გამოირჩევა ბრინჯაოსა და რკინის ცულები (I ტიპის), ქარქაშიანი რკინის მახვილი, რკინის მოხრილი დანა, დანარჩენი იარაღი ძლიერ კოროზირებულია, ჭირს ფორმების დადგენა. საყურადღებოა, რომ რკინის იარაღი ჭარბობს ბრინჯაოსას, ასევე მნიშვნელოვანია, რომ რკინის ცულები ბრინჯაოს პროტოტიპის მიხედვითაა დამზადებული (ტაბ. III, 1,2,3).

საინტერესოა ბრინჯაოს ანთროპომორფული ქანდაკება, რომელიც მხედარ ქალს გამოხატავს. ქალი მაღალზურგიან და ჩამოშვებულსაფეხურიან ტახტრევანდზე ზის. ფეხები საფეხურზე, ხელები კი გამოყოფილ სახელურებზე აქვს დაწყობილი. ტახტრევანდს თავი ოდნავ გამოყოფილი და მორკალული აქვს, ზურგზე ორი ღარი აღენიშნება. ქანდაკებას აკლია ქალის თავის ფრაგმენტი, ცხენის თავისა და ფეხების ფრაგმენტები, დაფარულია პატინის სქელი ფენით. ქანდაკება ღრუ უნდა ყოფილიყო (ტაბ. III,5). მსგავსი ქანდაკებები დიდი დედის გამოსახულებადაა მიჩნეული (კუფტინი 1949:247; მიქელაძე 1985:62). საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი პარალელური მასალიდან ყველაზე ახლოს მახვილაურის აღმოჩენასთან ცაიშის გვიანბრინჯაო-ადრერკინის №1 კოლექტიურ სამარხში ნაპოვნი მხედარი ქალის ქანდაკებაა (პაპუაშვილი, ესე-ბუა, ჯიქია, პაპუაშვილი 2015:15, 23, ტაბ. 23/4, 73/1).

მძივები. უახლესი აღმოჩენებით საკმაოდ გამდიდრდა მძივსამკაულის კოლექცია. მათი დიდი ნაწილი უცნობი იყო ჩვენს მონაპოვრებს შორის. ისინი შესანიშნავად ეხმაურებიან ამ ეპოქისათვის დამახასიათებელ გემოვნებას. როგორც წესი, წამყვანი ადგილი ნახევრად ძვირფასი ქვებისგან დამზადებულ მძივსამკაულს უკავია. სარდიონის მძივები ორი სახითაა წარმოდგენილი: სფეროსებრი და ე.წ. წვეთისებრი მძივსაკიდებით.

საკმაოდ მრავლადაა გიშრის მძივები. მათ შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია დიდი ზომის მძივი, რომლის მსგავსი პირველად აღმოჩნდა ჩვენს არქეოლოგიურ პრაქტიკაში. მისი ზომებია: 2,2X2,6 სმ. არხის დიამეტრიც – 0,4 სმ. არის საშუალო და პატარა ზომის ეგზემპლარებიც. ერთეული ცალკეობით სხვა ფორმის, რომლებიც და “ბალიშისებრი”, გიშრის მძივებიცაა მოპოვებული.

ცოტაა ქარვის მძივები. სულ სამი ცალი. ერთერთი მათგანი გიშრის მძივის მსგავსად “ბალიშისებრია”, მეორე – მართკუთხა, გვერდებდაწახნაგებული. მესამე მძივსაკიდს უნდა წარმოადგენდეს, დაზიანებული, ფორმის გარკვევა ჭირს.

მომდევნო სახეობაში ფაიანსის მძივები ერთიანდება. ესაა დაბალი, ცილინდრული მძივები, რომლებიც ირგვლივ ღარებითაა შემკული. არის წვრილი მძივებიც – ე. წ. “ბისერი”. ცალკე სახეობას ქმნის ბიკონუსური მძივები, რომელთა კონუსები ალაგ-ალაგ ჭდეებითაა დაფარული. ნაირსახეობას ქმნის პატარა ზომის კოპებიანი მძივები.

გარკვეულ ჯგუფს სადა მონოქრომიული თუ ფერადი მინის მძივები ქმნის. მათ შორის 3 ცალი სადა რგოლისებრია; ერთ-ერთი მათგანი თეთრი გამჭვირვალეა, ორი მუქი ყავისფერი. არის შავი ფერის გოფირებულტანიანი მძივი; ერთი ცალიც შედარებით პატარა ზომის მწვანე ფერის მინისაგანაა დამზადებული; ორი ცალი რგოლისებრი კლასიკურ ხანაში ფართოდ გავრცელებული პას-

ტის მძივების პროტოტიპად გამოიყურება. მწვანე ფერისაა მინის რგოლისებრი მძივები (სულ სამი ცალი, მათ შორის ერთი შეტყუებული).

ერთადერთია მინის პოლიქრომიული მძივი. მრგვალი. ცილინდრულნახერეტიანი. მოცემულია საკმაოდ ფართო ყვითელი ძაფებით შემოფარგლული სამი თვალი. თვალადი მძივი ადრე უცნობი იყო ჩვენს მონაპოვართა შორის ამ ეპოქაში.

ახალი არქეოლოგიური გათხრების უმთავრეს შედეგთა რიცხვს განეკუთვნება ის გარემოება, რომ მკვეთრად გამრავლდა წითელი წერნაქით დაფარული სამეთუნეო ნაკეთობების რიცხვი. მსგავსი ერთეული მონაპოვრები ადრეც ცნობილი იყო იგივე მახვილურიდან და სოფ. ქობულეთის ნეოლითური ხანის ნამოსახლარიდან. მათი დამზადების ცენტრის ზუსტად განსაზღვრა ჯერჯერობით არ მოხერხდა. აჭარაში ბოლო წლების ბრინჯაოს მეტალურგიის უძველესი კერების აღმოჩენასთან დაკავშირებით გაჩნდა ეჭვი, რომ მათი იმპორტი უკავშირდება ძველი აღმოსავლეთის ქვეყნებს, თუნდაც ანატოლიურ სამყაროს. ამ ტიპის კერამიკის როგორც გარეთა, ისე შიდა ზედაპირი დაფარულია მეწამული ფერის წერნაქით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მიქელაძე თ. კოლხეთის ადრერკინის ხანის სამაროვნები, თბილისი, 1985;
2. რ. პაპუაშვილი, თ. ესებუა, ლ. ჯიქია, ი. პაპუაშვილი, ცაიშის სამაროვანი, თბ. 2015;
3. Брилева О.А. Древняя бронзовая антропоморфная пластика Кавказа (XV в. до н.э. - X в. до н.э.) Москва, 2012;
4. Куфтин Б.А. Материалы к археологии Колхиды, т. I, Тбилиси, 1949

Amiran Kakhidze

Nino Dzneladze

Nargiz Surmanidze

Miranda Turmanidze

Early Iron Age tomb from village Makhvilauri

Summary

Archaeological excavations have revealed sharp increase of pottery merchandise covered with red tsernaki. There manufacturing center has not yet been precisely determined. There is a doubt that their import is connected to the old East countries, even in the Anatolian world. This type of pottery as the outer and the inner surface is covered with purple Tsernaki.

Макка Албогачиева

Грузины

Р е ц е н з и я

(отв. ред. Л.К. Бериашвили, Л.Ш. Меликишвили, Л.Т. Соловьева. М.: Наука, 2015. 814 с.)

Предлагаемая вниманию читателей монография «Грузины» вышла в свет в 2015 г. в издательстве «Наука» при финансовой поддержке Российского гуманитарного научного фонда, который ежегодно выпускает книги этой серии, продолжая традицию энциклопедизма 1950-х – начала 60-х годов, когда Институтом этнографии АН СССР (прежнее название института) была предпринята попытка систематического отображения мировой этнической картины. В серии «Народы мира» в те годы было выпущено 18 томов, в которых публиковались небольшие очерки о конкретных народах. В частности, во второй том – «Народы Кавказа» (1962) – вошла глава «Грузинская Советская Социалистическая республика», в которой отдельными блоками были представлены материалы по истории и этнографии грузин, абхазов, греков. С 1997 г. Институт этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН совместно с профильными научными центрами автономий Российской Федерации и академическими центрами бывших союзных республик в рамках большого исследовательского проекта готовит более содержательные и энциклопедичные издания, чаще всего посвященные конкретному народу. Том «Грузины» стал 25-м томом серии «Народы и культуры», имеющим цель публиковать фундаментальные работы, посвященные народам современной Российской Федерации и ближнего зарубежья.

Рецензируемый труд посвящен исследованиям истории и этнологии грузин, одного из древнейших автохтонных народов Кавказа, внесшего огромный вклад в сокровищницу мировой культуры. Прочитав этот труд, который стал результатом многолетних исследований 69 ученых, из которых 57 докторов наук, можно определить масштабность поставленных задач и глубину исследований грузинских авторов, многие десятилетия изучавших ту или иную проблему в разных регионах Грузии. Значительная часть авторского коллектива – сотрудники Института истории, археологии и этнографии АН Грузии, Музея Грузии, Батумского НИИ и других научных учреждений республики.

Нужно отметить большую работу, проделанную при подготовке издания ответственными редакторами книги – Л.К. Бериашвили, Л.Ш. Меликишвили, Л.Т. Соловьевой, которые контактировали с авторами, давали им соответствующие

рекомендации и вносили правки в тексты (95 статей, разбитых по 11 главам), посвященные самым разным темам. Профессиональная подготовка ответственных редакторов и их огромный труд подтверждается тем, что авторские тексты читаются так же легко, как если бы они были написаны гораздо меньшим количеством авторов.

Серия «Народы и культуры» особенно привлекательна для исследователей конкретных народов и очень востребована, так как этнолокальные исследования интересны возможностью выхода на новые исследовательские рубежи, которые могут стать возможными на основе детального анализа особенностей формирования традиционной культуры этноса. К тому же региональный подход как методологическая позиция исследования народов Российской Федерации и ближнего зарубежья до настоящего времени, имеет неравномерное освещение. В этом плане грузиноведение существенно продвинулось вперед по сравнению с изучением других регионов Кавказа. Во многом этому способствовали научные интересы грузинской элиты, которая начала развивать историко-этнографическую науку значительно раньше других. Известно, что царевич Теймураз Багратиони — ученый-кавказовед, сын последнего грузинского царя Георгия XII — является автором первой критической истории Грузии и популяризатором интереса к истории и культуре Грузии, первый грузин-академик, почетный член Петербургской академии наук; Вахушти Багратиони — грузинский царевич, историк и географ; Дмитрий Захарович Бакрадзе — историк, археолог, этнограф, член-корреспондент Петербургской академии наук; Иван Александрович Джавахишвили — историк, академик АН СССР (1939), основатель Тбилисского университета; Симон Николаевич Джанашиа — историк и общественный деятель, один из учредителей и академиков Академии наук Грузии, лауреат Сталинской премии (1942, 1947); Платон Игнатьевич Иоселиани — историк, исследователь истории Грузии; Георгий Александрович Меликишвили — историк, академик Академии наук Грузинской ССР, автор трудов по истории государства Урарту и др. Благодаря их исследованиям в грузиноведении почти нет белых пятен, труды этих ученых легли в основу многих статей рецензируемого издания, свидетельствуя об их актуальности и важности для современников поныне.

Монография построена по типу предыдущих изданий этой серии, включающих несколько основных тематических блоков. Чтобы отразить охват представленных тем этого огромного тома из 814 страниц, отметим, что рецензируемая монография состоит из 11 глав, глоссария, библиографии и списка архивных источников.

Глава I — «Этническая и политическая история» — рассматривает этнополитические процессы, демографию и антропологию народов, населяющих страну. Глава II — «Письменная культура» — посвящена изучению грузинского языка, рукописной культуре, эпиграфике, богословско-литературным и просветительским центрам. Глава III — «Материальная культура» — охватывает широкий спектр

исследовательских направлений: поселения, жилища, одежда, оружие, система питания, мосты и дороги, транспорт и мореходство. Глава IV – «Хозяйство» – отражает практики традиционного лесопользования, пчеловодства, охоты, рыболовства, земледелия и скотоводства. Глава V – «Промыслы и ремесла» – посвящена организации ремесленного производства, обработке металла, дерева, камня, ткачеству и шелководству. Глава VI – «Семья и семейный быт» – рассматривает семейный быт, системы родства, обряды жизненного цикла. Глава VII – «Общественный быт и экономические отношения» – показывает сложные механизмы территориальной общины, социально-религиозные институты, аманатство, обычное право, мужские сходы, формы взаимопомощи, гостеприимство, застолье и торговые отношения. Глава VIII – «Религиозные представления» – отражает народные верования, историю Грузинской православной церкви, христианские конфессии и ислам в Грузии. Глава IX – «Духовная культура» – рассматривает традиционный праздничный календарь, астральную символику в орнаменте, фольклор, народную и инструментальную музыку, хореографию, традиционные виды спорта, народную медицину и гигиену. Глава X – «Профессиональная культура» – посвящена литературе, изобразительному искусству, театру и кино. Глава XI – «Грузинские диаспоры» – рассматривает грузинскую эмиграцию и диаспоры в Турции, Иране, России.

Беглый обзор содержания монографии позволяет отметить масштабность указанного научного труда, его новизну и практическую значимость не только для грузинской этнологической науки, но и для кавказоведения в целом. Профессиональная подача такого объемного материала позволяет под различным углом зрения рассмотреть разнообразные тематические блоки, представленные в данном издании.

Данный труд подготовлен большим коллективом ученых, проделавшим поистине титаническую работу по выявлению, систематизации и освещению собранного материала. Несомненным достоинством данного издания является то, что авторскому коллективу удалось избежать идеологической ангажированности, свойственной не только многим историографическим работам недавнего прошлого, но и некоторым исследованиям 1990-х годов. В монографии корректно и объективно освещены наиболее сложные темы (в первую очередь вопросы этнической истории, а также современные политические процессы), касающиеся осетино-грузинского и абхазского конфликта.

Значительным достоинством рецензируемого издания можно назвать то, что в нем нашли отражение оригинальные материалы, собранные авторами в период полевых исследований в различных уголках Грузии, наряду с внушительным корпусом научной литературы, включающей общетеоретические культурологические труды, статьи в периодических и печатных изданиях и нарративные публикации ученых дореволюционного, советского и современного периодов, архивные документы, данные по грузинской истории, археологии,

антропологии, лингвистике, топонимике и культуре. Такая солидная источниковая база позволила документально проанализировать и проследить этапы развития этнической истории и культуры грузинского народа, показать высокий уровень историко-этнографических знаний грузинских авторов по различным областям знаний.

Наличие сильной научной школы позволило грузинским ученым продвинуться далеко вперед в изучении этносов, проживающих на территории Грузии. Этому в значительной степени способствовали широкие научные контакты, сложившиеся между учеными Грузии и России. Обращаясь к историческому прошлому науки, хочется отметить большую роль советского кавказоведения в формировании научной школы, легшей в основу историко-этнографического изучения народов, населявших огромную державу. Москва и Петербург, являясь традиционными центрами отечественного кавказоведения, наладили постоянные и плодотворные контакты столичных специалистов с исследователями и научными центрами Кавказа. Еще в 1917 г. в Тбилиси по инициативе Н.Я. Марра был организован Кавказский институт археологии и истории Академии наук Союза Советских Социалистических Республик, в работе которого активно участвовали ученые Грузии, всего Кавказа, Ленинграда и Москвы, что позволило установить тесные творческие контакты с научной элитой грузинского народа [Страницы отечественного кавказоведения 1992: 19].

В различные годы в стенах Института этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая представляли к защите свои научные изыскания грузинские ученые С.И. Макалатия (1948), Р.Л. Харадзе (1955), М.Г. Абдушелишвили (1964), Г.В. Цулая (1989), Н.М. Абдушелишвили (1990) и др. [Страницы отечественного кавказоведения 1992: 206–208]

Институт этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая и Музей антропологии и этнографии РАН регулярно организовывали научные экспедиции, экспедиционные отряды в различные регионы Кавказа для сбора полевых материалов, которые легли в основу научного архива и широко используются современниками. Хочется отметить весомый вклад в изучение социально-бытового и культурного уклада грузинского народа, внесенный участниками Грузинского отряда Н.Г. Волковой, Г.Н. Джавахишвили, В.Д. Итонишвили, Л.Т. Соловьевой и др. [Страницы отечественного кавказоведения 1992: 203]. Примечательно, что после распада СССР научные исследования в Грузии продолжает старший научный сотрудник ИЭА РАН, один из ответственных редакторов тома «Грузины» Л.Т. Соловьева. Она единственная среди авторов этой монографии представляет научное сообщество РФ и приглашена к написанию статьи и подготовке книги.

Исследования названных выше авторов нашли широкое освещение в библиографическом списке, что ярко иллюстрирует актуальность их научных достижений и в настоящее время.

Нельзя не отметить и богатый видеоряд книги (более 300 цветных и черно-белых фотографий). Наряду с фотографиями из архивохранилищ и частных собраний Грузии в монографии достойно представлены экспедиционные фотоматериалы из коллекционных собраний Российского этнографического музея и Музея антропологии и этнографии, привезенные из экспедиционных поездок по различным районам Грузии. Ценные, а порой и уникальные снимки принадлежат Л.Б. Панек и Е.М. Шиллингу. Оба ученых провели достаточно много времени, изучая грузинский народ. Так, Е.М. Шиллинг специально занимался этнографией народов Кавказа начиная с 1916 г. и вел систематическое изучение отдельных этнических групп, в особенности Северного Кавказа, а также Грузии (преимущественно в горных регионах) [Махмудова 2015: 87]. В 1928 г. Е.М. Шиллинг и художник С.И. Фомин совершили поездку в Верхнюю и Нижнюю Сванети и Аджарию, откуда была привезена фотоиллюстративная коллекция МАЭ РАН [Захарова 2015: 67]. Объектом исследований Л.Б. Панек стали районы Грузии – Мтиулет, Хеви, Хевсурети. В отчете за 1927 г. говорится, что ею сделаны 15 планов жилищ, привезены 70 фотографий и 12 рисунков [Страницы биографии 2015: 13]. Некоторые фотографии этих авторов заняли достойное место в видеоряде монографии «Грузины». В книге имеются фотографии и из коллекции известного российского фотографа С.М. Прокудина-Горского (начало XX в.).

Исследование сопровождается богатым картографическим материалом, охватывающим период с VI в. до н.э. до конца XX в. Помещенные в монографии карты (авторы Д. Мухелишвили и М. Сулханишвили) позволяют наглядно представить расселение грузинских племен в глубокой древности, расположение государственных образований грузин в разные периоды истории, а также те народы и государства, которые находились на сопредельных территориях. Отметим также весьма информативную карту современного расселения грузин по регионам Российской Федерации, составленную ведущим научным сотрудником ИЭА РАН В.В. Степановым.

Большим достоинством монографии следует считать и то, что сводные характеристики тех или иных явлений и обрядов культуры грузин дополнены терминологией на грузинском и русском языке. Весь терминологический аппарат вынесен в отдельный блок в виде обширного глоссария, что является несомненным подспорьем для русскоязычных читателей, желающих лучше узнать специальные термины грузинского языка.

Как и любое многоаспектное научное исследование, монография имеет отдельные недостатки. К одним из существенных относится отсутствие во многих разделах книги материалов по современности, позволяющих рассмотреть происходящие в Грузии процессы в исторической динамике, а также недостаточное освещение многообразных этнокультурных контактов грузин с соседними народами. Однако указанные замечания не меняют общей высокой оценки рецензируемой

работы, тем более что рассмотрение этих вопросов потребовало бы значительного увеличения объема книги.

В заключение необходимо отметить: ценность этого научного труда состоит еще и в том, что после распада СССР в издательствах Российской Федерации не так уж часто публиковались материалы, касающиеся кавказских народов, некогда объединенных общей историей и культурой. Выход рецензируемой коллективной монографии позволит всем заинтересованным исследователям получить достоверные и разнообразные сведения о этнографии грузинского народа. Монографию «Грузины», опубликованную на русском языке и в силу этого доступную достаточно широкому кругу ученых, можно считать ценным научным вкладом в российское кавказоведение и в мировую этнологическую науку.

Литература

Захарова 2015 — Захарова Е.Ю. Аджарская коллекция негативов Е.М. Шиллинга через призму современных полевых данных: опыт работы с локальной памятью // Сборник МАЭ. Т. LX. Народы Кавказа: музейные коллекции, исследования объектов и явлений традиционной и современной культуры. — СПб.: МАЭ РАН, 2015. С. 64–84.

Zakharova 2015 — Zakharova E.Yu. Adzharskaya kollektsiya negativov E.M. Shillinga cherez prizmu sovremennykh polevykh dannykh: opyt raboty s lokal'noy pamyat'yu // Sbornik MAE. T. LX. Narody Kavkaza: muzeinye kollektsii, issledovaniya ob"ektov i yavlenii traditsionnoy i sovremennoy kul'tury. — SPb.: MAE RAN, 2015. pp. 64–84.

Махмудова 2015 — Махмудова З.У. Дагестан на переломе эпох: этнографические экспедиции Е.М. Шиллинга // Сборник МАЭ. Т. LX. Народы Кавказа: музейные коллекции, исследования объектов и явлений традиционной и современной культуры. — СПб.: МАЭ РАН, 2015. С. 85–102.

Makhmudova 2015 — Makhmudova Z.U. Dagestan na perelome epoch: etnograficheskie ekspeditsii E.M. Shillinga // Sbornik MAE. T. LX. Narody Kavkaza: muzeinye kollektsii, issledovaniya ob"ektov i yavlenii traditsionnoy i sovremennoy kul'tury. — SPb.: MAE RAN, 2015. pp. 85–102.

Страницы биографии этнографа Л.Б. Панек / Г.А. Генко, Е.Н. Груздева. — СПб., 2015.

Stranitsy biografii etnografa L.B. Panek / G.A. Genko, E.N. Gruzdeva. — SPb., 2015.

Страницы отечественного кавказоведения. — М., 1992.

Stranitsy otechestvennogo kavkazovedeniya. — M., 1992.

ს ა ა რ ძ ი ვ ო ღ ო კ უ მ ე ნ ტ ე ბ ი

ამონაწერი. –

ხულოს სამაზრო აღმასკომის პრეზიდიუმის სხდომისა ოქმი - №13-დან.-

„14“ მაისი 1927 წელი. –

თავმჯდომარეობდა ამხ. ხოზრევანიძე. – მდივნობდა: ჯობავე. –

მ ო ი ს მ ი ნ ე ს . -	დ ა ა დ გ ი ნ ე ს. -
9. ხულოს რაიონის საბჭოს პრეზიდიუმის სახლ. ოქმი №3 მუხ.1-ლი ქალის ყიდვა გაყიდვის შესახებ. –	დაისვას სათემო საბჭოთა ყრილობაზე ძველებურ ფორმებში ქალის ყიდვა-გაყიდვა აღმოფხვრის მიძნით სათანადო დადგენილების გამოსატანად ცხოვრებაში გატარება დაევა-ღონ ადგილობრივ თემ-აღმასკომეებს. -
/მომხ. ხოზრევანიძე/. –	

დედანი სათანადო ხელმოწერილია:
სწორია საქმის მწარმოებელი. -

/ჭედიძე/

ფონდი რ-75, საქმე 30, ფურც. 34

ამონაწერი

ხულოს თემის დარიბთა და მცირე საშუალო გლეხების ყრილობის ოქმი №3, 1927 წ. 4 თებერვლის მიმდინარე საკითხების 1.

მოისმინეს	დაადგინეს
1. მიმ. საკ. პირადი განცხადება მოქ. (ქაზიმ მესხის) რომელიც მოითხოვს. ჩვენს მხარეებში ხდება ქალის გათხოვება, ისეთ, რომ ქალის მამასთან მივა ვინმე მაჭანკალი და ეტყვის, რომ შენი ქალი მიათხოვე ამა თუ იმ კაცს და 500-1000 ლირას აგაღებოფო. ქალმა არავითარი არ იცის მამა მას მისცემს პირობას თუ ის კი აიღებს მის ქალიშვილში ბევრ ფულს, როდესაც ქალს წაიყვანებენ მერმედ ბიჭი არ მოსწონდება ქალს ან რჩება და ხდება ერთი აურზაური და ბოლოს თოფზეც კი წავა საქმე ამ საკითხზე ამხ. ვანიძემაც მრავალი მაგალითები მოუყვანა. ყრილობას აუხსნა ყოველივე ამ საკითხის ირგვლივ რის შემდეგ ყრილობამაც საკითხს კარგათ შეხვთა და დაადგინა	ეთხოვოს მაზრ-აღმასკომს რათა ამ საკითხზედ გამონახული იქნას რაიმე ღირეკტივები რათა ქალის ასეთს გაყოდვას ბოლოს მოედოს ერთხელ და სამუდამოთ. აგრეთვე დაევალოს სოფლის სახსაბჭოებს, რომ ასეთი ქალის გაყიდვას აღგილი არ დაურჩეს მომავალში ვინაიდან ასეთს მრავალი საფრთხე მოაქვს ფუხარა გლეხობისადმი. რათა თვალყური ადევნოს ასეთს თუ ვინმე ასეთს განიმეორებას ეცნობიდა სათანადო ორგანოს.

ამონაწერი სწორია

თავმჯდომარე: (არ იკითხება)

მდივანი: ხელმოწერილია

ხულოს თემადმასკომის მდივანი: (არ იკითხება)

ფონდი რ-75, საქმე 30, ფურც.35

სია. –

ხულოს მაზრის, ბაზრის ვაჭრებისა. –

№	სახელი გვარი და მამის სა- ხელი	გადანაწი- ლება მანე- თებში	რა მოხელეა	შენიშ- ვნა
1.	მისტი კოსტიძე	15	კაფენია	
2.	პაჯო ყუსიდი	20	რკ. მჭედელი	
3.	პანჯო კუსიდი	20	სპ. მჭედ.	
4.	წითელი სასადილო	30	არ იკითხება	
5.	სატრაკ ადამიანი	10	ვაჭარი	
6.	ნური ჯაყელი	30	ვაჭარი	
7.	ლია ფოგა	20	ვაჭარი	
8.	კაცაძე სეფე	10	მოხ.მეწ	
9.	პაპანდოპულო	15	ვაჭარი, თერძი	
10.	მიხა კუსიდი	70	ვაჭარი	
11.	კოსტი პაპანდოპულო	30	თერძი	
12.	ანესტი კოსტიძე. ვასილიდი	10	ვაჭარი	
13.	იოლიკა ვასილაძე	10	ვაჭარი	
14.	ყაილი ქედელიძე	12	კაფენია	
15.	აბუსტოლ	10	რკ. მჭედ.	
16.	კოოპერატივი			
17.	დურსუნ მელაძე	7	რკ. მჭედ.	
18.	არესტიდი	30	მეფურნე, ვაჭარი	
19.	არმენაკ	20	მოხელე მეჭულე, მეფურნე და კერძო ტყავქარ.	
20.	ოვანეს ბუღბულიანი	20	სასადილო	
21.	საკრედიტო ამხანაგობა	30	საწყობი	
22.	მეომართა კოოპერატივი	30	კოოპერატ.	
23.	მილიდი სპანიკხი	5	დალაქი	
24.	კოსტა	5	ზაბოშნიკი	
25.	დიმო ფოგა	15	ვაჭარი და თერძი	
26.	ვსტავრო	15	მეფურნე	
27.	სოფლოროს ვაბანჯირი	15	სპ. მჭედ.	
28.	ტასვახანა	25		
	სულ:	521		

ხულოს ბაზრის კომისია: (ხელწერა არ იკითხება)

ფონდი რ-75, საქმე 30, ფურც.46

ხულოს ბაზრის შენობების. -

№	სახელი გვარი და მამის სახელი	რამდენი თვალი	საერთო	შენიშვნა
1.	ასან ალის-ძე ქონიაძე	2	15	
2.	შუქრია	4	30	
3.	შუქრი კეკელიძე	5	37-50 კაპ.	
4.	ეუბ ნაკაიძე	4	30 მან.	
5.	ქელეშ ცეცხლაძე	2	30 მან.	
6.	დევრიშ ლომანისძე	5	34-50 კაპ.	
7.	გლეხკომი	4	30 მან.	
8.	ქაზიმ ბოლქვაძე	1	5	
9.	იუნუს ჯაყელი	14	105 მან.	
10.	დურსუნ მელაძე	2	7 მან.	
11.	ქამილ რიუვაძე	3	12 მან.	
12.	ზეირალი რიუვაძე	3	12 მან.	
13.	კოოპერატივი	7	52 მ. 50	
14.	ქელეშ ჯობინაძე	5	37 მ. 50	
15.	ოსმან შირინისძე	9	67 მ-დან	
16.	სულია ბოლქვაძე	6	35 მან.	
17.	ახმედ ბოლქვაძე	6	35 მან.	
18.	აღალი ქემალის-ძე ბოლქვაძე	4	30 მან.	
19.	ესედოღლი		30 მან.	
	სულ	86	635	

ხულოს მაზრის კომისია:

1. აღალი ბოლქვაძე
2. დურსუნ მელაძე

ფონდი რ-75, საქმე 30, ფურც.47

ს.ს.ს.რ.
აჭარისტანის ავტონომ. ს.ს.რ.
იუსტიციის სახალხო
კომისარიატი
30 სექტემბერი, 1925 წ.
№4243
ქ. ბათუმი

**ყველა სახ. სასამართლოებს და სახ. გამომძიებლებს
ასლი – მაზრის აღმასკომებს**

ხულოს მაზრის აღმასკომს

იუსტიციის სახ. კომისარიატამდე მოადწია ცნობამ იმის შესახებ, რომ ზოგიერთი მაზრებში პასუხის მგებელი ამხანაგები, - მაზრის აღმასკომების თავმჯდომარე და პრეზიდიუმის შემადგენლობა, - ხშირად ერევა სასამართლოს ორგანოების ფუნქციებში. ზოგიერთი ამხანაგები კი იმ ზომამდე მიდიან, რომ ათავისუფლებენ პატიმრობიდან სასამართლოს მიერ დაპატიმრებულ პირებს.

ვინაიდან ასეთი საქციელი ზოგიერთი პასუხის მგებელ ამხანაგებისა ძალზე სცემს პრესტიჟს სასამართლოს ორგანოებისას, წინადადებას გაძლევთ ამიერიდან არ დაუშვათ ასეთი ჩარევა აღნიშნულ პირებისა სასამართლოს საქმეებში.

წინააღმდეგ შემთხვევაში მე იძულებული ვიქნები მივიღო სათანადო ზომები.

იუსტიციის სახ. ომისარი და რესპ. პროკურ. – ხ. ქადაგიძე
სასამ. მომწყ. და ზედამხ. განყ. გამგე – მომფორია

დედანთან სწორია

საქმის მწარმოებელი (ჯაყელი)

ფონდი რ-75, საქმე 23, ფურც. 65

საქართველო
ს.ს.რ.
სახალხო კომისართა
საბჭოს
1925 წ. ივლისის 13. –
№ 6559
ქ. ტფილისის სასახლე. –

შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი. –

საბჭოთა ხელისუფლების განსაკუთრებული ზრუნვის საგანს შეადგენს მშრომელთა ყოველმხრივი კულტურული განვითარების უზრუნველყოფა, რისთვისაც ყოველი ნაშთი, რომელი ააშკარავებს ჩვენი ქვეყნის ნივთიერ და გონებრივ მისაღწევად და გამოდგება მაღალი კულტურის შესაქმნელად, უნდა სათანადო ყურადღებით იქნეს მოვლილი და გამოყენებული.

საქართველოს მშრომელთა გათვითცნობიერებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ჩვენი იშვიათი რევოლუციონური წარსულის გაშუქებასა და შესწავლას, იგი არის ჩვენი ახალგაზრდა რიგების პოლიტიკური აღზრდის და მათში ლენინიზმის დიადი საფუძველთა განმტკიცების საუკეთესო სკოლა.

ჩვენი მდიდარი რევოლუციონური წარსულის შესწავლა უპირველეს ყოვლისა მოითხოვს რევოლუციონური მოძრაობის მასალების მოვლას და შეგროვებას. უიმისოდ შეუძლებელია სათანადო გაშუქებულ იქნეს თვითმპყრობელური და ბურჟუაზიული წესწყობილებების წინააღმდეგ ჩვენი მუშათა კლასის ბრწყინვალე ბრძოლა. –

ამიტომ წინადადება გეწლევათ მიიღოთ ენერგიული ზომები რათა:

1. აღმოჩენილ იქნეს დაკარგული არქივები ქუთაისში ჟანდარმთა სამმართველოს. მენშევიკური სამინისტროების და მათივე საგნებო რაზმის და სხვა.
2. შეწყვეტილ იქნეს დაუფონებლივ ყოველგვარი საარქივო მასალების გაყიდვა.
3. ჩამოერთვას კერძო პირებს მათ ხელში აღმოჩენილი საარქივო მასალები.
4. მიექცეს განსაკუთრებული ყურადღება ძველი პოლიტიკური ხასიათის ლეგალური და არალეგალური მასალების (ბროშურები) პროკლამაციები, გაზეთები, სურათები, დროშები, ხელნაწერები და სხვა) აღმოჩენას და შეგროვებას.

ყოველი თქვენ მიერ შეგროვილი რევოლუციონური ხასიათის მასალები უნდა სასწრაფოდ გამოგზავნოთ საქართველოს სარევოლუციო მუზეუმში (ტფილისი, არსენ ჯორჯიაშვილის ქ. №8) სადაც ყურადღებით იქნება დაცული და სათანადოდ გამოყენებული. –

საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს
თავმჯდომარის მოადგილე – (ს. ჯუღელი)
საქმეთა მმართველი – ალ. სალარიძე
სწორია: საქმის მწარმოებელი (ხელმოწერილია)

ფონდი რ-75, საქმე 23, ფურც. 74

თემადმასკომებს ხულოს რაიონულ საბჭოს და მაზრის უფროსს. –

თანახმად შრომის სახკომის განკარგულებისა დადგენილება №8 გაცნობებთ, რომ **ზაფხულის სეზონში დაწესებულებებში მუშაობა უნდა სწარმოებდეს დილის 8 საათიდან ნაშუადღევს 2 ნახევარ საათამდე.**

7 თებერვალი 1926 წელი.

ფონდი რ-75, საქმე 14, ფურც. 60

დადგენილება №8

საქ. შრომსახკომისარიატის რწმუნებულის სამმართველოს აჭარისტანში 22 აპრილი 1926 წ.

სახელმწიფო საზოგადო და კერძო დაწესებულების მუშაობის წარმოების შესახებ (ზაფხულის განმავლობაში).

შესაცვლელად საქ. შრომსახკომისარიატის რწმუნებულის სამმართველოს დადგენილებისა 1925 წ. 22 სექტემბრის თარიღით №19. სახელმწიფო, საზოგადო და კერძო დაწესებულებებში მუშაობის წარმოების შესახებ, საქ. შრომის სახკომისარიატის რწმუნებული აჭარისტანში ადგენს:

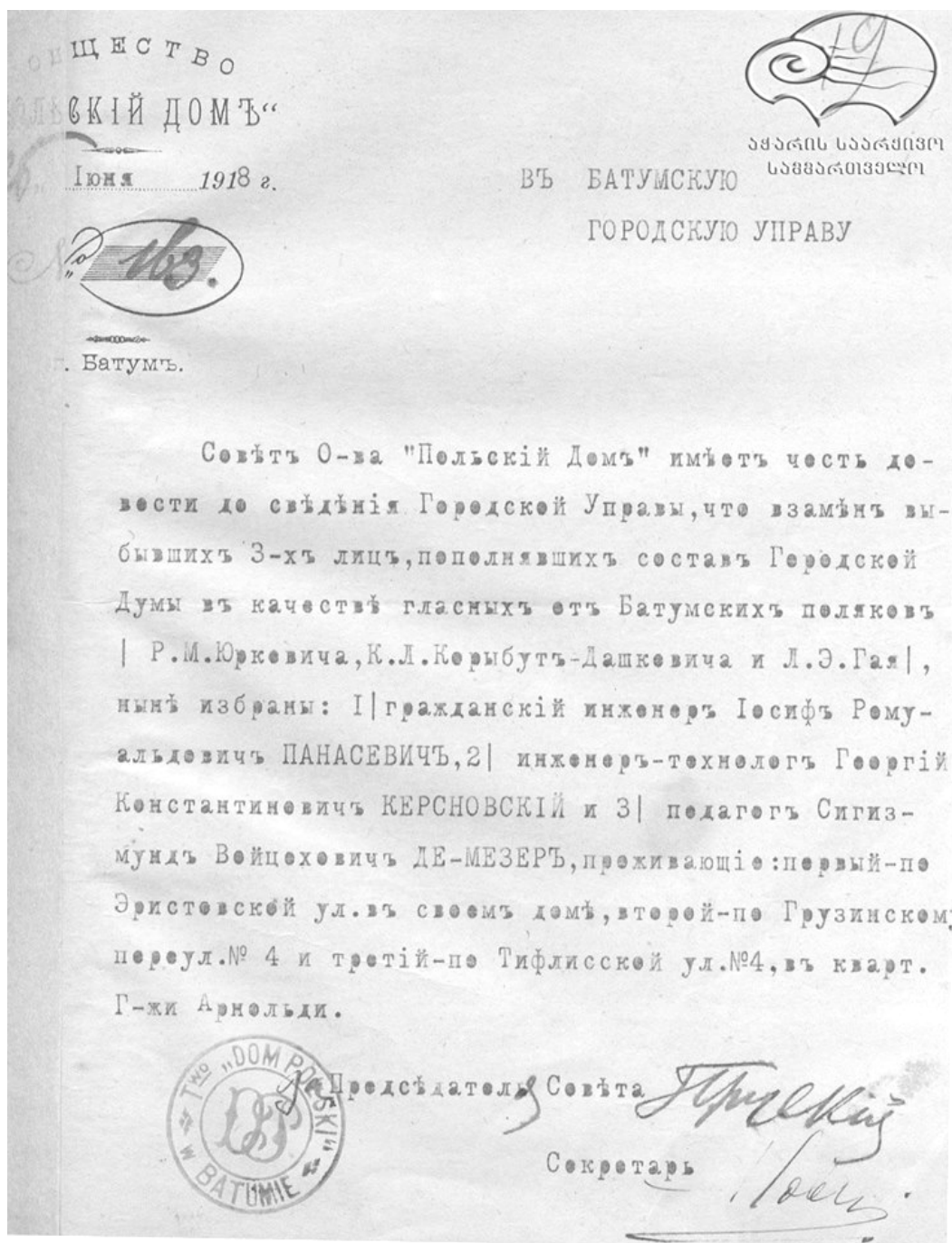
1. ყველა სახელმწიფო, საზოგადო და კერძო დაწესებულებებში, ა.წ. 1-ლ მაისიდან მუშაობა უნდა სწარმოებდეს დილის 8 საათიდან ნაშუადღევს 2 ნა. საათამდე.

ამ დადგენილების ცხოვრებაში გატარების თვალ-ყურის დევნება ევალება შრომის ინსპექციას.

**საქ. შრომსახკომის რწმუნებული აჭარისტანში ბრელიძე.
საქმეთა მმართველი: თევზაძე.**

"ფოლიანტები"

წარმოგიდგენთ საუკუნის დოკუმენტ - ბათუმის "პოლონური სახლის" მიმართულებას ქალაქის გამგეობისადმი - ბათუმის სათათბიროში სამი ძველი პოლონელი ხმოსნის ახლით ჩანაცვლებასთან დაკავშირებით.

* * *

მკითხველის წინაშეა მოწმობა, რომელიც გასცა ღანჩხუთის რაიონის სოფელ ჩიბათის ორკლასიანმა სასწავლებელმა 1913 წელს. მოწმობა, გარდა სიძველისა, მნიშვნელოვანია ჩიბათის სკოლის ისტორიის შესწავლის კუთხითაც. სოფელ ჩიბათის სასწავლებელი, 1913 წელს, ექვემდებარებოდა სახალხო განათლების სამინისტროს. როგორც ირკვევა, სასწავლებლის ხელმძღვანელი იყო ჯორბენაძე. მოწმობა ეკუთვნის ვასილ კუნჭულიას. დოკუმენტზე კარგად იკითხება სკოლის საკუთარი ბეჭედი. ფოლიანტი მთლიანობაში წარმოადგენს მაღალპროფესიონალურ საბუთს საქმის წარმოების თვალსაზრისითაც

* * *

Свидѣтельство.

Предъявитель сего Минидордзе
Ивановъ Садрадзе сынъ
Иреанъ Иреанъ сынъ Садрадзе, Минидордзе
въроисповѣданія, родившійся 2 янв. 1913 г.,
обучался съ 1912 г. по 1916 г., и окончилъ полный
курсъ ученія въ Микель-Габріельскомъ двух-
классномъ училищѣ Министеретва Народ-
наго Просвѣщенія.

При отличномъ поведеніи оказалъ успѣхи:

По Закону Божию отлично (5)
« Русскому яз. отлично (5)
« Грузинскому яз. отлично (5)
« Ариметикѣ отлично (5)
« Геометріи отлично (5)
« Географіи отлично (5)
« Исторіи отлично (5)
« Естествов. отлично (5)
« Чистописанію отлично (5)
« Рисованію отлично (5)

Въ чемъ и выдано сіе свидѣтельство за печатью
училища 1916 г. 26 мая

Смотритель училища Викторъ Чаури
Замѣститель свѣдѣл. А. Волковъ
Учителя { М. Какабадзе